

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Rodičovství v lesbických rodinách

Parenthood in lesbian families

Kateřina Bláhová

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání — Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Praha 2023

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Rodičovství v lesbických rodinách potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 26.6.2023

.....
Kateřina Bláhová

Ráda bych zde poděkovala panu PhDr. Ondřeji Lánskému Ph.D. za vstřícný a ochotný přístup při vedení mé práce, za věcné připomínky, trpělivost a čas, který mi věnoval. Dále děkuji organizaci *Jsmě fěr* a dalším aktivistickým skupinám bojujícím za práva LGBTQ+ komunity v České republice za vše, co pro budoucnost komunity udělaly. Mé největší díky však patří mé rodině za jejich podporu během bouřlivého období mého života, které doprovázelo tuto práci.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá homoparentalitou v lesbických párech a jejím procesem. V České republice je možné pro stejnopohlavní páry uzavřít registrované partnerství, nemají však možnost společně zakládat rodiny s dětmi se stejným právním zaštitěním jako páry heterosexuální. Naopak pro ně neexistuje žádná právní úprava, takže ač není homoparentalita explicitně zakázána, stát a společnost neprojevují základní míru přijetí pro tuto alternativní rodinnou formu. To staví lesbické páry do jedinečných okolností, s nimiž se v rámci cesty k rodičovství i během něj potýkají. Cílem práce je zanalyzovat současnou situaci lesbických rodin v České republice za pomoci dostupné literatury a jiných zdrojů. Práce se zabývá otázkami vnímání homosexuality a homoparentality v české společnosti, způsoby získání dítěte do péče a které jsou v dostupné, a jaké doprovodné problémy lesbické páry řeší na své cestě k rodičovství.

KLÍČOVÁ SLOVA

LGBT, rodičovství, lesbické páry, asistovaná reprodukce, adopce

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with same-sex parenting among lesbian couples and its process. In the Czech Republic, it is possible for same-sex couples to enter into a registered partnership, although there is no option of starting families with children together under the same legal protection that heterosexual couples have. On the contrary, there is no legislation concerning this issue. That is why, although same-sex parenting is not explicitly banned, the state and society show no basic degree of acceptance of this alternative family form. That puts lesbian couples into unique circumstances, which they encounter on their way to and during parenthood. The aim of this thesis is to analyse the current situation of lesbian families in the Czech Republic using available literature and other sources. The thesis discusses the topics of the perception of homosexuality and same-sex parenting in the Czech society, the means of obtaining custody of a child and which ones are available, and what accompanying problems lesbian couples deal with on their way to parenthood.

KEY WORDS

LGBT, parenthood, lesbian couples, assisted reproduction, adoption

Obsah

Úvod.....	8
Používaná terminologie.....	9
1. LESBICKÉ PARTNERSTVÍ.....	11
1.1 Coming out.....	11
1.2 Dělení rolí mezi partnerkami.....	13
2. HOMOPARENTALITA V ČESKÉ REPUBLICE.....	16
2.1 Homoparentalita v očích společnosti.....	16
2.2 Homoparentalita před zákonem.....	18
2.3 Homosexualita a homoparentalita v médiích.....	20
2.3.1 Homosexualita a homoparentalita v televizi.....	21
2.4 Homosexualita, homoparentalita a manželství pro všechny.....	22
3. HOMOPARENTALITA JAKO PROCES.....	24
3.1 „Neplánovaná“ lesbická rodina.....	24
3.2 Plánovaná lesbická rodina.....	25
3.2.1 Heterosexuální styk a domácí oplodnění.....	25
3.2.2 Asistovaná reprodukce.....	26
3.2.3 Surogátní mateřství.....	27
3.2.4 Náhradní rodinná péče.....	27
3.3 Biologické a sociální matky.....	28
3.4 Otcovství.....	30
3.4.1 Známý otec.....	30
3.4.2 Anonymní dárce.....	32
3.5 Příbuzenství.....	33
3.6 Děti v homoparentálních rodinách.....	34
3.7 Homoparentální rodina v kontextu společnosti.....	37

Závěr.....	39
Seznam použitých zdrojů.....	42

Úvod

Homosexualita provází lidstvo po celou jeho historii. Ač se podle moderních interpretací může zdát, že je láska ke stejnému pohlaví novodobou záležitostí, Fanel jako jeden z mnoha autorů ve své knize (Fanel, 2000) ukazuje, že homosexualita je nejen součástí lidské společnosti už po tisíciletí, ale v některých jejích obdobích je i přijímána jako zcela normální.

Na českém území byli členové LGBTQ+ komunity po většinu historie utlačováni a za vyjádření své sexuální orientace trestáni. Homosexualita byla považována za akt „proti přirozenosti“ (Híml a kol., 2013) a to platilo, s různými stupni a typy trestů, až do roku 1961, kdy byla na českém území po nátlaku sexuologů dekriminována jako v jedné z prvních zemí světa (Lauder, 2018). Homosexualita byla Světovou zdravotnickou organizací vyjmuta z mezinárodní klasifikace nemocí 17. května 1990 a do dalšího seznamu již nebyla zařazena. Od roku 2006 také mohou stejnopohlavní páry na českém území uzavírat registrované partnerství.

Pohled české společnosti na homosexualitu a stejnopohlavní páry se za posledních sto let několikrát zásadně změnil a otevřel tak další prostor k nabytí rovnoprávnosti na českém území. Registrované partnerství nyní dovoluje stejnopohlavním párům formální soužití, v němž stát upravuje práva a povinnosti partnerů vůči sobě. Jedna z oblastí, ve které se však zásadně liší oproti manželství, je úprava rodičovství – žádná totiž neexistuje. Na českém území není právně umožněno oběma partnerům být rodiči toho samého dítěte, neboť může stále legálně mít jen jednu matku a jednoho otce.

To však neznamená, že by v současnosti stejnopohlavní páry nevychoovávaly společně děti. A to navzdory tomu, že stát oba neuznává jako právoplatné rodiče, neupravuje vztahy mezi členy rodiny a neposkytuje stejnou ochranu jako párům heterosexuálním. Ještě do nedávné doby nebyli gay muži a lesbické ženy součástí diskurzu o rodině a rodičovství, tudíž nebylo nutné se zamýšlet a řešit jejich rodičovská práva. Současný právní stav však těmto párům, které děti už vychovávají či chtějí vychovávat, staví do cesty života jedinečné překážky a obtíže, s nimiž se většina jiných rodičů nikdy neseťká.

Ve své práci se zaměřuji konkrétně na lesbické páry, které ve společné domácnosti vychovávají děti. Cílem práce je přiblížit, jakými způsoby mohou lesbické páry získat dítě do péče, které z nich jsou v České republice dostupné a s jakými překážkami se během tohoto procesu mohou setkat. Mezi další otázky mé práce patří: Jaké má LGBTQ+ komunita ve společnosti postavení a jak to může ovlivnit budoucí matky-lesby? Jak mohou takové

rodiny vzniknout? Na co všechno musí během tohoto procesu myslet a co musí pro rodičovství podstoupit? Jak se jejich okolnosti liší od okolností heterosexuálních párů a jak jim může stát pomoci tyto nástrahy překonat? Pro zmapování této problematiky bude využito obsahové analýzy dostupné literatury a jiných zdrojů.

Používaná terminologie

V úvodu bych se ráda krátce věnovala pojmům, které v rámci práce používám. Podle Poláškové platí, že „...v souladu s doporučeními Výboru pro gay a lesbické záležitosti Americké psychologické asociace pro autory odborných textů nahlížíme termín homosexualita a z něj odvozené výrazy... za zastaralé a neadekvátní“ (Polášková, 2011, s. 12). Tohoto doporučení jsem si vědoma a v této práci se podle něho do jisté míry řídím, nicméně věřím, že se negativní konotace, jež se k tomuto termínu vážou, nikdy neodbourají, budou-li se jim lidé v akademickém prostředí, které má moc tyto konotace přebít, vyhýbat. Naopak by se dle mého názoru měly snažit přispět k neutralizaci těchto výrazů skrze používání v neutrálních významech jako validní výraz pro označení lesbických žen a gay mužů. Nicméně v rámci práce budu také po vzoru Poláškové používat pojmy jako *stejnopohlavní páry*, *gay a lesbické páry* a mezi dalšími i mezinárodní zkratku *g/l*, přičemž pojem *homosexuality* budu používat co nejméně právě kvůli negativnímu vnímání tohoto slova.

Klíčovým pojmem je pak *lesbická rodina*. Jak už zmiňuje Sokolová (2004), tento termín se zdá býti problematickým a nepřesným. Mluvíme-li o lesbické rodině, myslíme tím lesbický pár a jejich děti bez ohledu na jejich sexualitu, ač se nabízí více možných interpretací. Existuje spousta alternativ, které ve své práci Polášková také uvádí, nicméně pro zjednodušení si dovolím používat tento výraz. Je však nutné mít na mysli, jak zavádějící tento pojem může být. S tímto termínem také souvisí pojem *homoparentality* označující rodičovství stejnopohlavního páru. V takovém páru se pak bavíme o *biologickém rodiči* (rodič, který je uveden v rodném listě dítěte a je tudíž jeho zákonným zástupcem) a *sociálním rodiči*, který sice plní roli rodiče, ale nemá k němu biologické a v českém prostředí zpravidla ani legální vazby. V rámci práce také používám termín *zákonný rodič* (rodič, který je státem uznán jako rodič dítěte), neboť mi pojem biologického rodiče přijde nepřesný (ne každý legálně uznávaný rodič je s dítětem biologicky spřízněn).

Dále bych chtěla ještě zmínit, že ačkoliv mluvím o lesbických párech, jsem si plně vědoma toho, že dva muži ve vztahu nemusí být oba nutně gayové a dvě ženy ve vztahu nemusí být nutně lesby. Přesto opět pro zjednodušení volím pojmy *gay* a *lesbické*, aby se tak projasnilo moje sdělení pro čtenáře.

1. LESBICKÉ PARTNERSTVÍ

Jelikož se mnozí příslušníci LGBTQ+ komunity veřejně nehlásí ke své sexuální orientaci, je těžké s přesností určit, kolik procent populace mezi ně patří. Odhady se tak liší, ale zpravidla se pohybují mezi jedním až deseti procenty populace (Beňová et. al., 2007). Není proto také možné určit, kolik z těchto lidí žije v partnerském vztahu, empirické studie ze zahraničí však odhadují, že 45 až 80 % z těchto párů jsou lesbické, (Kurdek, 2004 cit. podle Poláškové, 2010), ač se jedná o údaje zřejmě nepřesné.

Stejnopohlavní partnerství má s tím heterosexuálním mnohé společné. V obou případech se jedná o vztah dvou osob. Zásadně se liší počtem potenciálních partnerů, bereme-li v potaz výše uvedených 10 % populace, který je výrazně omezený nejen kvůli malému počtu g/l jedinců, ale i určitému strachu se veřejně ke své sexualitě hlásit. Jsou tak odkázáni především na virtuální prostor seznamovacích sítí, sociální sítě g/l komunity, akce pořádané pro LGBTQ+ komunitu či prostory a zařízení zaměřená na služby g/l komunitě (Polášková, 2010). Dříve mezi ně patřila i místa jako veřejné záchody, bazény, sauny nebo dokonce psychiatrická lékařská zařízení (Nedbálková, 2007).

Ač dalších dílčích rozdílů je mezi heterosexuálními a stejnopohlavními páry mnoho, v této kapitole se zaměřím pouze na dva důležité aspekty lesbického partnerství, které přímo ovlivňují i jejich potenciální budoucí rodinu: téma coming outu a dělení rolí v rámci stejnopohlavního páru.

1.1 Coming out

Historie coming outu gayů a leseb sahá podle Saguy (2020) až k začátkům dvacátého století ve Spojených státech, kde gayové používali slangové spojení *coming out* (doslova vycházení ven) pro sdílení své sexuální orientace mezi dalšími gayi. Termín byl převzatý od debutantek, které pro své zapojení se do vyšší společnosti v 19. století v angličtině užívaly stejného sousloví. Kromě tohoto kódového slova se používaly ještě např. „a club member“ (člen klubu), „a friend of Dorothy’s“ (Dorotčin přítel) nebo také „gay“. Nejednalo se tedy původně o zveřejnění své sexuality širší veřejnosti, jak je pojem vnímán dnes, ale pouze v uzavřené homosexuální komunitě. V této době byla homosexualita vnímána jako projev promiskuity, a tudíž byla považována za nebezpečnou. Byla proto nelegální: pro policii bylo běžné vstupovat do gay a lesbických barů s cílem pozatýkat všechny zúčastněné.

Jedním z míst, kde se situovaly takové bary, je v Manhattanu známo jako Greenwich Village. V jednom z těchto barů, Stonewall Inn, v brzkých ranních hodinách 28. června 1969 začalo několikadenní Stonewallské povstání právě při jedné z těchto policejních razíí. Tato násilné demonstrace členů LGBTQ+ komunity za svá práva být sami sebou bez nebezpečí trestu poté vedla k ustanovení homofilního hnutí za osvobození a zrovnoprávnění komunity. Stonewallské nepokoje se do dnes připomínají tzv. Pride pochody.

Od této doby je podle Saguy (2020) coming out vnímán jako způsob vlastního osvobození od sebenávisti a zároveň cestou k lepšímu, autentičtějšímu životu. Veřejné přiznání vlastní sexuality i přes všechna spojená rizika zvyšovalo nejen viditelnost komunity, ale i solidaritu mezi členy. V roce 1978 použil vládní úředník Harvey Milk frázi „Come Out, Come Out, Wherever You Are“ jako své heslo proti kalifornskému pokusu zakázat gayům být učiteli v naději, že když lidé uvidí, kolik jejich blízkých jsou členy komunity, postaví se proti tomuto navrhovanému zákazu; Milk a aktivisté kolem něj uspěli. Z historie lze tedy vidět, že termín coming outu je nejen přiznáním své odlišné sexuální orientace heteronormativní společnosti, ale i politickým protestem. Coming out s sebou nese riziko nejen nepřijetí společností a svými blízkými, ale v některých zemích i perzekuce.

Mezi nejdůležitější coming outy se podle lesbické i širší LGBTQ+ komunity řadí coming out Ellen DeGeneres v roce 1997 (Kettler, 2020). Sitcom *Ellen* se stal prvním americkým seriálem, v němž hlavní postava, hraná Ellen DeGeneres, v dílu s názvem *The Puppy Episode* udělala coming out jako lesba. Zároveň s ní se ke své sexualitě přiznala i DeGeneres. Tím se změnila LGBTQ+ reprezentace v médiích navždy. Seriál byl zrušen a televizní stanice ABC zažila odstoupení hned několika sponzorů, DeGeneres si prošla obdobím, kdy jí chodily nenávistné zprávy i hrozby smrti. Přesto si *The Puppy Episode* vysloužila několik cen a televizní prostředí se stalo otevřenější neheterosexuálním postavám ve svých příbězích. Krátce po zrušení *Ellen* byl natočen první díl seriálu *Will & Grace* a od té doby nebylo nezvyklé podobné postavy v televizi vidět, neboť se zobrazením homosexuality otevřely dveře jejímu širšímu přijetí jako normální věci.

Coming out se díky tomu stal častější nejen mezi celebritami, ale i mezi běžnými lidmi. Polášková ve svém výzkumu (2010) zdůrazňuje důležitost „uzavřeného coming outu“ pro budoucnost jakéhokoliv lesbického vztahu. Coming out je však nekonečný proces, který začíná nanovo s každou novou osobou, kterou člověk potká, nemá-li tedy možnost skutečně veřejného coming outu, o němž se dozví široká veřejnost jako u celebrit. Není tedy důležité „uzavřít coming out“ nebo se ke své sexualitě přímo přiznat jiné osobě, ale každý člověk by

se měl smířit se svou jinakostí v sexuální orientaci a vnitřně ji i přijmout. To lze nazvat vnitřním coming outem (Beňová et. al., 2007). Sdílení této informace s ostatními lidmi lze vnímat jako završení tohoto niterního procesu sebezpřijetí, na který v dnešní době LGBTQ+ komunita klade důraz. Člověk se díky coming outu stává příslušníkem této komunity, i když se k ní veřejně nehlásí. (Beňová et. al., 2007).

Náznaky sexuální orientace se mohou projevat už v dětství, nicméně k jejich zkoumání a pochopení dochází zpravidla až v období puberty (Polášková, 2010). V dnešní době tento průzkum vlastní sexuální orientace usnadňuje dostupnost internetu a informací v něm, neboť se člověk může volně spojit s komunitou lidí, která mu ji pomůže pochopit.

Jak jsem již zmínila, coming out není izolovaný moment, ale dlouhodobý děj trvající až do konce života, nechce-li člověk svou sexuální orientaci skrývat. Coming out však nabírá další dimenze složitosti a možných komplikací v momentě, kdy nejde jen o coming out jedince, ale celé rodinné jednotky, s čímž se potýkají všechny stejnopohlavní rodiny. Přiznáním vlastní orientace totiž neohrožují pouze sebe jako jedince, ale i ostatní členy své rodiny – především děti.

1.2 Dělení rolí mezi partnerkami

V naší společenské struktuře máme zavedené určité představy o rolích a chování mužů a žen ve vztahu. Na základě toho určujeme jisté aktivity jako spíše maskulinní a jiné jako spíše femininní, a toto přiřazení se odvíjí od pomyslného vnímání biologické determinace jedinců. Žena je tradičně vnímána jako pečovatelka, neboť ona porodí dítě, následně se o něj stará a tím se stará i o domácnost (vaří, pere prádlo, uklízí v domě atd.). Muž je naopak živitel, účastní se trhu práce a ve veřejné sféře aktivněji než jeho partnerka a doma se podílí především

na „těžších“ činnostech jako údržba a opravy domácnosti. Díky tomu je dělení rolí a domácích prací mezi heterosexuálními partnery často nerovné (Blair a Lichter, 1991). Podle Hochschild (2003) dělají ženy dvě třetiny činností kolem domácnosti jako součást jejich denní rutiny, zatímco muži mohou se svým časem nakládat svobodněji. Toto nerovné dělení práce v domácnosti často přetrvává i v případech, kdy žena také chodí do zaměstnání a je finančně nezávislá (Kukučková, 2007).

Tato genderovaná dělba práce je tak brána jako přirozená součást naší společnosti a je tak očekávána od členů společnosti. Toto rozdělení však není možné, dojde-li na

stejnopohlavní páry: na dělení jejich práce neexistuje ve společnosti zavedený precedent. Takoví partneri se tedy musí spíše spolehnout na vlastní domluvu.

Respondentky Poláškové (2010) i Nedbálkové (2011) popisovaly své postavení a rozdělení rolí jako vyrovnané. Jejich dělení se neodvíjelo tolik od společenských očekávání, ale spíše od individuálních schopností každé z partnerek a potřeby v dané situaci, díky čemuž jsou jejich role a dělení domácích prací vlastně poměrně flexibilní. Snad ve všech případech v těchto dvou výzkumech je biologická matka tou, která je tzv. na rodičovské dovolené, zatímco její partnerka (matka sociální) chodí do zaměstnání. Toto rozdělení také určuje časovou dotaci partnerek na účast na domácích pracích, což je oblastí, v níž se dělení rolí projevuje nejviditelněji, a jiných činnostech týkající se vztahu a rodiny (např. návštěva lékaře s dětmi, úřady atd.).

Výzkum Kukučkové (2007), který se zabývá dělením domácích prací v lesbických párech ve střední Evropě, ukazuje, že v lesbických vztazích také tolik nezáleží na výši výdělku partnerek, co se dělení domácích prací týče. I ve vztazích, kdy mezi jejími respondentkami jedna partnerka vydělává podstatně více a druhá partnerka je na ní finančně závislá, se na chodu domácnosti podílí vyrovnaně. Ve dvou případech mezi respondentkami se dokonce více vydělávající partnerka podílela na domácích pracích ve větší míře než její druhá polovička, což se rozchází s tradičním pojetím „živitele“. Místo tradičních hodnot se podíl respondentek na domácnosti odvíjel od jejich vlastních dovedností a zájmů, jako např. vaření, osobnosti a času partnerek.

Respondentky Kukučkové i Poláškové projevují jistou averzi vůči pojmům „mužské“ a „ženské“ práce. V práci Kukučkové (2007) dokonce padá i název „praktické práce“ pro typicky maskulinní činnosti. Přesto je některými ženami tradiční genderovaný model mezi heterosexuálními páry viděn i jako výhodné uspořádání právě díky svému samozřejmému a všeobecnému chápání ve společnosti. Právě odvolávání se na genderovou strukturu činností může ulehčit vyjednávání rozdělení činností delegováním zodpovědnosti, neboť některé činnosti jsou automaticky přiřazovány jednomu z partnerů na základě jejich pohlaví.

Aspekty ženského a mužského, které jsou v tradičních představách komplementární, jsou diskutovány i v rámci výchovy dětí. Má-li dítě rodiče stejného pohlaví, kteří se neorientují podle genderovaného systému, jak si může vytvořit představu o optimálním dělení rolí v současné rodině? Nedbálková (2011) ve svém výzkumu zdůrazňuje, že maskulinními

a femininními vzory nemusí být pouze rodiče, ale i muži a ženy ze širší příbuzenské sítě. Lesbické rodiny nejsou izolované jednotky, ale aktivně se interakují se svým okolím, kde se jejich děti mohou setkat s dalšími mužskými a ženskými vzory.

2. HOMOPARENTALITA V ČESKÉ REPUBLICE

Fenoménu lesbického a gay rodičovství se zatím věnuje málo výzkumů, které by mapovaly jak historii, tak současnost těchto soužití. Avšak obdobně jako u fenoménu homosexuality se nejedná o novodobou záležitost. Pokud se ve společnosti pohybovali homosexuálové už od nepaměti, můžeme logicky soudit, že někteří z nich byli i rodiči. V současné době nelze přesně určit, kolik takových rodin se v České republice nachází. Mnohé g/l páry se ke své sexuální orientaci veřejně nehlásí, nelze tudíž ani přesně určit, kolik z nich vychovává společně děti. Výzkumy Poláškové (2009) a Nedbálkové (2011) však upozorňují, že jedná o fenomén častější a rozšířenější, než by se mohlo na první pohled zdát.

Homoparentalita se od pádu komunismu v roce 1989 a od přijetí Listiny základních lidských práv a svobod jako součástí české Ústavy od roku 1992 dostává do veřejných debat týkajících se rovnoprávnosti a demokracie, a to nejen mezi odborníky, ale i laiky. I přes všechnu snahu a společenský pokrok, který Česká republika za posledních sto let udělala, v těchto diskuzích však stále převládají negativní předsudky. Díky nim nejsou g/l páry považovány

za vhodné kandidáty na rodiče, neboť podle těchto předsudků jejich „životní styl“ nevytváří bezpečné a zdravé prostředí pro výchovu dětí (Sokolová, 2004). Především se jedná o strach z negativních vlivů na psychosexuální vývoj dítěte (vývoj sexuality a vztahu k jejich genderu) a stále trvajícím představám o „zvrhlosti“ g/l párů, které diskuze o rodičovství nutně provází.

V očích společnosti je tudíž lesbičtví a mateřství považované za dva neslučitelné světy, které se neseťkávají a u nichž fakticky platí pravidlo „buď, anebo“. Některé páry se však tuto propast rozhodnout překonat a spojit tyto dva světy.

2.1 Homoparentalita v očích společnosti

Instituce rodiny a její postavení jsou závislé na definici instituce manželství. V současné západní společnosti je manželství vnímáno jako smlouva mezi mužem a ženou potvrzující binární rozdělení pohlaví a jejich rolí ve společnosti založené na schopnosti prokreace (Murphy, 1998). Jedná se o společenskou instituci, která je v nějaké formě zastoupena ve všech světových kulturách. Murphy ve své knize také uvádí tři základní funkce manželství; podle něj manželství spočívá „v dělbě práce, výchově dětí a regulaci sexu“ (Murphy, 1998, s. 76).

Z manželství

po příchodu dětí do jednotky vzniká rodina, z čehož také vzniká představa tradiční nukleární

rodiny, která se dostává do popředí po průmyslové revoluci. Na té se, oproti jiným typům rodiny, podílí pouze rodiče a jejich děti, od nichž je pak očekáváno, že v dospělosti uzavřou vlastní heterosexuální svazky a vytvoří nové nukleární rodiny, které v cyklu budou pokračovat. Nukleární rodina se stává pro západní společnost základní společenskou i ekonomickou jednotkou (Goody, 2006), čímž se definicí vzdaluje jak dřívějším širším rodinným celkům (zahrnující i prarodiče, tety, strýčky a další příbuzné mezi blízkou rodinu) a jiným alternativám.

Představa rodiny, kterou netvoří otec, matka a děti, se vymyká zavedené normě, která se v současné době vyskytuje, což je zpravidla vnímáno jako společensky nežádoucí. Dvě osoby stejného pohlaví nemohou mít spolu biologické děti, čímž jsou některými viděni jakožto nevhodní kandidáti pro rodičovství, neboť k tomuto stavu nemohou zpravidla dojít společně přirozenou cestou, tj. prokreací.

Opravdu se však dá manželství „smrsknout“ pouze na jejich schopnost mít děti? Podle průzkumu CVVM o postojích české společnosti v otázkách partnerství, manželství a rodičovství (2020) uvedlo pouze 34 % dotázaných jako hlavní důvod sňatků mít děti. Ačkoliv je tato schopnost jeden z hlavních argumentů proti rodičovství párů stejného pohlaví (Sokolová, 2004), plodnost není automatickou schopností všech heterosexuálů, tudíž tento úhel pohledu přehlíží i páry, které se potýkají s neplodností.

Rodina představuje jednu ze základních ekonomických jednotek západní společnosti. Zatímco před emancipací žen fungovalo nejen jako místo pro výchovu dětí, ale i jako ekonomické a politické zázemí pro právně znevýhodněné ženy, dnes už tuto funkci neplní – ženy mohou svobodně pracovat, zakládat si bankovní účty a cestovat. Díky tomuto společenskému posunu nejsou ženy finančně a politicky závislé na mužích a jsou si s nimi v partnerství rovnější; dělit práci a vychovávat děti tak nemusí nutně pouze spolu. Tři funkce manželství, o kterých mluví Murphy (1998), mohou spolu plnit i dvě ženy nebo dva muži bez přítomnosti druhého pohlaví. Tato změna v rolích a přístupu byla zásadní pro diskuze o právech stejnopohlavních párů v posledních několika desetiletích.

Podle výzkumu CVVM z roku 2019 o postojích veřejnosti k právům homosexuálů 75 % dotázaných uvedlo, že podporují možnost registrovaného partnerství a 47 % podporuje manželský sňatek mezi osobami stejného pohlaví. Avšak podpora jejich možnosti mít děti (především přes adopci) již není tak vysoká. S adopcí dítěte partnera/partnerky souhlasí 60 % respondentů a 47 % se staví pro možnost adopce dětí z institucionální péče. Výzkum také

potvrzuje, že tato čísla se v průběhu let zvyšují (od roku 2013 vzrostla o přibližně 2 %) u všech kategorií kromě uzavírání sňatků, kde se podpora pohybuje kolem 50 %.

Ačkoliv se ve veřejné sféře objevuje množství argumentů proti právu g/l párů na výchovu dětí, z průzkumů veřejného názoru vyplývá, že se společnost vůči této možnosti nestaví zcela negativně, což otevírá budoucí možnosti k všeobecnému přijetí. Při popisování nálady společnosti v době schvalování zákona o registrovaném partnerství Sokolová (2004) ukazuje, že rodičovství partnerů stejného pohlaví bylo spíše nežádoucí. To potvrzuje i průzkum CVVM (2019) ve svém porovnání odpovědí respondentů s předchozími lety, kde v roce 2005 na otázku adopce dětí odpovědělo kladně pouze 19 % respondentů.¹ To znamená, že za uběhlých 14 let mezi průzkumem v roce 2005 a 2019 se postoje společnosti změnil v prospěch podpory pro výchovu dětí g/l páry a tím i ve prospěch rovnocenných postavení a práv manželství a registrovaného partnerství.

2.2 Homoparentalita před zákonem

Ačkoliv je konsensuální homosexuální chování mezi dvěma dospělými jedinci v současné západní společnosti tolerováno, není ještě plně akceptováno jako normální. To odráží i právní normy, které jsou v tomto případě velmi závislé na společenské náladě ohledně LGBTQ+ komunity.

Jedním z hlavních účelů manželství je založení rodiny a výchova dětí, a to nejen podle názorů veřejnosti, ale i podle zákonů. Tato rovina je zakotvena v Občanském zákoníku v rámci rodinného práva. Tím dává Česká republika jasně najevo, že manželství je součástí a základním kamenem rodiny.

V České republice je manželství ze zákona definováno jako „trvalý svazek muže a ženy“ (č. 89/2012 Sb.). V roce 2006 byl přijat zákon o registrovaném partnerství (č. 115/2006 Sb.), které nabízí jistou alternativu manželského svazku pro osoby stejného pohlaví a které je definováno jako „trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví“. Zákon používá nejen rozdílné formulace pro oba tyto svazky, ale stanovuje i některá jiná práva a povinnosti.

Do registrovaného partnerství stejně jako do manželství může vstoupit pouze svéprávná osoba starší osmnácti let, která není v jiném trvajícím svazku nebo příbuzná svého

¹ Soubor otázek se v roce 2014 změnil. Od 2005–2013 se průzkum ptal pouze na adopci dětí obecně, od roku 2014 se ptá na dvě kategorie adopce: adopce partnere dítěte a adopce z institucionální péče.

partnera. Registrovaní partneři se mohou vzájemně zastupovat v běžných záležitostech, mají vůči sobě vyživovací povinnost a v případě dědění se staví mezi zákonné dědice v I. dědické třídě.

Po uzavření registrovaného partnerství však nevzniká společné jmění ani nárok na vdovecký důchod v případě úmrtí jednoho z partnerů. Důležitou oblastí, kterou současná úprava zákona o registrovaném partnerství neřeší, jsou rodičovská práva partnerů, která jsou klíčová pro uznání homoparentality jako validního modelu rodičovství ve společnosti.

Jsou-li součástí rodinné jednotky registrovaných partnerů děti, je jako rodič zákonem vnímán jen ten z nich, který je v rodném listě zapsán jako matka nebo otec. Jeho partner, jakkoliv aktivní v rodinné jednotce a podílející se na výchově dítěte, nemá vůči němu žádná práva ani povinnosti. V případě tedy, že zákonný rodič nebude schopen se z jakéhokoliv důvodu o dítě dále starat, zemře nebo dojde k ukončení partnerství, jeho partner nemá vymahatelné právo se s dítětem vídat či se dále podílet na jeho výchově. To platí i naopak; dítě nemá vůči sociálnímu rodiči právo na výživné ani sirotčí důchod v případě jeho úmrtí. Zároveň také není nepominutelným dědicem sociálního rodiče. V případě tedy úmrtí zákonného rodiče může sociální rodič a jejich dítě ze dne na den ztratit jakýkoliv kontakt a nemohou jej vymáhat u soudu v případě, že by opatrovníci dítěte s kontaktem nesouhlasili.

Za současného znění tohoto zákona vyplývá, že sociální rodič nemá žádné právo na osvojení dítěte svého partnera bez ohledu na okolnosti. Zároveň spolu partneři nemohou adoptovat dítě z institucionální péče a v případě adopce pouze jedním partnerem jako jedincem může být vzhledem k uzavření partnerství viděn jako nevhodný kandidát. Jedinou možností, jak tedy získat do péče dítě jiným způsobem než porodit své vlastní, je skrze pěstounskou péči, ale o tu mohou opět žádat jen individuálně.

Stejnopohlavní páry jsou omezeny nejen v osvojování dětí, ale i v početí. V České republice je neplodnost považována za zdravotní potíže, která může být léčena asistovanou reprodukci. K tomu, aby její žena mohla podstoupit, však potřebuje svého mužského partnera (č. 372/2011 Sb.). To zabraňuje především lesbickým párům využít této možnosti při zakládání vlastní rodiny.

Díky těmto okolnostem jsou možnosti g/l párů stát se společně rodiči značně omezeny. Zákon nedovoluje stejnopohlavním párům cíleně zakládat vlastní rodiny s dětmi, přičemž děti, které už v takovýchto rodinách žijí, se ocitají v právním vakuu, které v konečném výsledku nepodporuje jejich zájmy. Dokonce je staví do ohrožení chudobou nejen kvůli absenci

práva

na sirotčí důchod nebo vdovecký důchod rodiče, ale i kvůli nezavedené vyživovací povinnosti dítěte. Dále jim hrozí velká emocionální újma ze ztráty rodiče – při ukončení partnerství potenciálně přichází o vztah se svým sociálním rodičem, v případě smrti zákonného rodiče může ze dne na den přijít o rodiče oba.

2.3 Homosexualita a homoparentalita v médiích

Reprezentace v médiích je klíčová pro normalizaci života sexuálních minorit v převážně heteronormativní západní společnosti, kde většinou populaci tvoří heterosexuální lidé. Způsob, jakým jsou minority reprezentovány v médiích a jaké stereotypy jsou k tomu využívány, se mění v závislosti na dobu a kulturním prostředí.

Dyer ve své knize *The Matter of Images* (1993) uvádí čtyři rozšířené typy reprezentace homosexuálních postav, které se v euroamerické televizi objevují. Prvním je *in-betweenism*, které zobrazuje lesby jako maskulinní ženy a gaye jako femininní muže. Toto zobrazování se podle něj opírá o obecnou percepci homosexuality jako balancování mezi ženským a mužským pohlavím, kdy dochází k záměně znaků genderu a biologického pohlaví. Druhým typem je tzv. *macho gay*, v němž si zobrazovaný muž kompenzuje svou homosexualitu přehnaným maskulinním vzhledem a vystupováním. Třetím je *sad young man*, populární především v 50. a 60. letech, který zobrazuje mladého gaye jako ztrápeného a křehkého chlapce, jenž se nedokáže smířit se svou sexualitou. Posledním rozšířeným typem je *lesbický feminismus*. Takové lesby jsou zobrazovány jako ženy ve spojení s přírodou a velmi jednoduchým stylem, neopírajícím se o make-up ani příliš femininní oblečení. Dyer ve své knize upozorňuje, že reprezentace je vždy závislá na konvencích a kódech dané kultury. Média zobrazují dané skupiny lidí tak, jak jsou ve společnosti vnímáni, a zároveň zpětně určuje, jak vnímání být vlastně mají. Interpretace těchto obrazů také závisí na kódech, kterým daná společnost rozumí, a díky médiím jsou tyto stereotypy utvrzovány ve společenském vnímání světa. Realita je daleko komplexnější, než co tvůrci můžou do fiktivní postavy reprezentující určitou skupinu vepsat, tudíž se opírá o zobecnění, zjednodušení a generalizaci.

The Matter of Images vyšlo v devadesátých letech a analyzuje především filmy a seriály z USA. Díky množství amerických filmů a seriálů, které se dostaly i na české obrazovky a ovlivnily i české diváky, si troufám tvrdit, že i pro českou společnost mají jeho poznatky význam. Veřejnost od té doby udělala, co se vnímání LGBTQ+ komunity týče, velké kroky vpřed. Od všech těchto typů zobrazování homosexuality se v posledních

desetiletích v zásadě upouští a jejich využití je zpravidla kritizováno. I přes všechny snahy je však zobrazení homosexuality stále kontroverzní a ačkoliv LGBTQ+ postav na obrazovkách přibývá, jejich přítomnost na televizních obrazovkách stále zvedá vlny kritiky. Televize a další hromadné sdělovací prostředky mají díky svému plošnému rozšíření skrze populaci totiž moc změnit smýšlení svých diváků a položit základy pro zásadní změny ve společnosti.

2.3.1 Homosexualita a homoparentalita v televizi

Americká nezisková organizace GLAAD již každoročně vydává průzkum zastoupení LGBTQ+ postav a dalších zástupců minorit na amerických televizních obrazovkách. Ve své poslední zprávě navíc zahrnují i online streamovací platformy jako Netflix nebo Disney+, neboť velká část televizní produkce se přesunula v posledních letech právě na tyto platformy. Podle jejich šetření z roku 2022 tvoří LGBTQ+ postavy 11,9 % všech televizních postav (775 postav celkem). Z toho 40 % tvoří lesbické postavy a 35 % gay muži; zbylých 25 % představují postavy jiných sexuálních a genderových identit. Podle GLAAD je reprezentace důležitá, ve své zprávě však hlouběji nerozebírají, do jaké míry jsou LGBTQ+ postavy aktivní, vykreslené a lidské a do jaké míry jsou to jen recyklované stereotypy.

Zatímco v USA se reprezentace gayů a leseb v médiích posouvá vpřed, v České republice se homosexuální postavy na televizních obrazovkách tak často neobjevují. Kromě femininní karikatury gaye v seriálu *Krejzovi*, lesbického páru v *Ulici* nebo pár případů lesbických rodin ve *Výměně manželek* jsou v českém televizním prostředí gayové a lesby spíše na periferii mediálního zájmu. Český divák je tak v rámci reprezentace závislý na zahraničních filmech a seriálech jako *Chirurgové* nebo *Will & Grace*, který je dodnes považován za zlomový seriál v historii kulturní reprezentace LGBTQ+ lidí vůbec. Právě nedostatek reprezentace sexuálních menšin, kdy velká část dostupných zobrazení takových postav je karikaturou, nepomáhá vyvracet problematické a škodlivé stereotypy, ale naopak je v průměrném divákovi utvrzuje.

Ještě menší prostor k reprezentaci dostává v médiích homoparentalita. Jeden z mála seriálů, kde stejnopohlavní rodiče s dětmi vystupují jako jedni z hlavních hrdinů a kde je homoparentalita zobrazována ve víceméně pozitivním světle, je *Taková moderní rodinka*, americký sitcom, v němž vystupují dva muži Mitchell a Cameron jako manželé a rodiče dvou dětí. V české tvorbě se téma příliš nevyskytuje, hlavně vzhledem ke společenské náladě, která prozatím homoparentalitu odsuzuje. Větší množství pozitivních zobrazení stejnopohlavního

rodičovství by napomohlo normalizaci ve vnímání takovýchto rodinných jednotek. V současné době neexistuje mezi rodičovstvím a homosexualitou asociace, která by je jakkoliv spojovala – tím pádem jsou stejnopohlavní rodičovské páry v konverzacích zapomínány.

2.4 Homosexualita, homoparentalita a manželství pro všechny

Rodičovství stejnopohlavních párů se v českém informačním mediálním prostředí nejčastěji objevuje v politických debatách na téma manželství pro všechny. V dobách, kdy probíhaly diskuze o sňatcích gayů a leseb před rokem 2006, které pak kumulovaly v přijetí zákona o registrovaném partnerství, přistoupila česká LGB komunita na řadu kompromisů. Jedním z nich bylo právo na adopci a osvojení dětí stejnopohlavními páry. Právě toto téma je „naprosto zásadním vyjádřením plnohodnotnosti jejich lidství“ (Sokolová, 2004). Nepřijetí možnosti stejnopohlavních párů na adopci staví heterosexuální rodinu (tj. rodina, v níž jsou rodiče opačného pohlaví) do popředí jako jedinou správnou možnost, i když často nedochází k otevřené diskriminaci.

Téma adopce je jeden z hlavních bodů, za které *pro-manželské* organizace jako *Jsme fér* bojují, neboť cítí, že tato oblast je jedním z hlavních zdrojů diskriminace vůči sexuálním menšinám. Je nutno zdůraznit, že ačkoliv adopce by měla být vždy pro dobro dítěte, a ne adoptivního rodiče, sexuální orientace není nijak určující pro rodičovské schopnosti a možnosti člověka.

Dne 26. března roku 2019 došlo k prvnímu čtení návrhu novely zákona, který by umožnil manželství pro všechny. Ačkoliv tento návrh rozpoutal v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR vášnivou diskuzi, zákon nakonec postoupil i ke druhému čtení. Projevy politiků v této diskuzi, kteří s návrhem nesouhlasili, nereflektovaly celkový přístup společnosti ke stejnopohlavním svazkům. Avšak ukazují stále převládající konzervativní tendence českého smýšlení, neboť se opírají o v minulosti již vyvrácené teorie o nepřirozenosti homosexuality. Manželství dvou dospělých lidí v konsenzuálním vztahu bylo v projevech podáváno v analogii k zoofilii, pedofilii či polygamií,² byli kvůli své sexuální

² Z projevu Moniky Jarošové (SPD): „Dnes možná zlegalizujete sňatky homosexuálů. Tak se ptám, kdo přijde na řadu příště? Bisexuálové a sňatky ve třech, ve čtyřech? Pedofilové a sňatky s dětmi? Zoofilové a sňatky se zvířaty? A další a další sexuální odlišnosti, tedy aby to bylo fér.“

orientaci nazývání nevypělými³ a návrh byl uváděn jako „zákony proti lidské přirozenosti.“⁴ Mnozí politici projevíli vlastně obecné nepochopení identit LGBTQ+ lidí⁵ a odvolávali se na tradiční definici instituce rodiny jako seskupení matky, otce a jejich dětí, schopnost reprodukce heterosexuálních párů (která vůbec není samozřejmá) a používali jako odstrašující příklady další s touto problematikou nesouvisející problémy a také neexistující hrozby.

Ve většině těchto projevů zazněl apel na starost o zdravý vývoj a možnou zkaženost dětí, pokud by se ocitly ve výchově stejnopohlavních párů, což je imaginární problém, který vlastně neexistuje. Žádný z nich však nerefletoval současnou právně neošetřenou situaci dětí, které již v těchto rodinách žijí, ani se nezamýšlel nad řešením tohoto právního vakua. Jde tedy skutečně o dobro a bezpečí dětí, anebo se jedná o případ homofobie postavené na nepodložených domněnkách?

3 Z projevu Mariana Bojka (Volný blok): [Homosexuálové] by si sami měli uvědomit, že ať už chtěně či nechtěně by mohly jejich svazky na děti působit negativně. Bohužel jak víme, ale moc se o tom nehovoří, odehrálo se i nemálo případů zneužívání dětí v těchto homosexuálních náhradních rodinách... Mám pocit a skutečně se obávám, že tato menšinová společnost celkově není tak vyspělá a vyzrálá, aby přistupovala k některým problémům opravdu zodpovědně.“

4 Z projevu Milana Poura (ANO 2011): „Pokud to Parlament schválí, tak dá signál pro přípravu další právní úpravy, která může nastat. A tím bude uzákonění třetího pohlaví, kdy se osoba necítí být ani mužem, ani ženou... Možná, že se začnou za několik let ozývat i někteří devianti, že chtějí uzákonit různé sexuální úchytky, které jsou nyní považovány za trestný čin... Rozumně uvažující člověk se musí ptát, kam ten svět spěje. Vždyť jsou to zákony proti lidské přirozenosti.“

5 Z projevu Moniky Jarošové (SPD): „Bisexuálové a sňatky ve třech, ve čtyřech?“

3. HOMOPARENTALITA JAKO PROCES

Ačkoliv neexistuje pro rodiny stejnopohlavních párů nějaká legální opora, žádný zákon výchovu dětí v takových rodinách zároveň přímo nezakazuje. Studie Poláškové (2010) a Nedbálkové (2011) ukazují, že v českém prostředí žije v tomto uspořádání několik rodin lesbických párů, které se díky právnímu vakuu, co se dětí týče, potýkají s výjimečnými problémy a nástrahami, které průměrný heterosexuální pár nikdy nepotkají.

Cesta k homoparentalitě totiž obsahuje hned několik úvah a kroků, které lesbické páry musí provést, aby dosáhly možnosti vychovávat vlastní či adoptované dítě. Kromě plánů, kde bude rodina bydlet a na kterou vysokou školu dítě půjde apod., si totiž musí stejnopohlavní páry nejen určit, jakým způsobem počnou, jak definují sebe jako rodiče, jakou roli bude hrát biologický otec dítěte a jaké vztahy bude mít dítě k jejich rodinám, ale i jak se budou potýkat s možnou homofobií a nepřijetím ve společnosti. Zároveň je nutné dodat, že stejně jako cesta k rodičovství je pro různé lesbické páry různá, tak i výsledná rodinná jednotka má u jednotlivých rodin různé podoby. To záleží nejen na způsobu početí či získání dítěte do péče, ale také na tom, jak se případně do výchovy chce zapojit otec dítěte.

Polášková (2010) a Nedbálková (2011) ve svých výzkumech mapují různé sféry lesbického rodičovství: jak v plánovaných, tak neplánovaných lesbických rodinách. Zatímco neplánovaná lesbická rodina s dětmi se vytvoří náhodou, zpravidla až po narození dítěte, na jehož početí se spolu partnerky nepodílejí, v plánované lesbické rodině je cílem mít společné dítě. To vyžaduje jistou míru plánování a strategie, jak získat dítě do péče, neboť takové rodiny nejsou podporovány a chráněny zákonem. Tyto rodiny jsou hlavním předmětem studií, které v této části zaujímají hlavní zdroje, a jsou také mým hlavním zaměřením této části práce. Jedná se především o etnografické výzkumy, opírající se nejen o teorii, ale i rozhovory s lesbickými matkami. Právě jejich zkušenosti a závěry těchto studií jsou zásadní pro pochopení některých případů homoparentality jako pečlivě plánovaného procesu, v němž se matky připravují nejen na mateřství jako takové, ale všechny související problémy vznikající kvůli jejich sexuální orientaci a tím spojených nástrah.

3.1 „Neplánovaná“ lesbická rodina

Ačkoliv tento pojem není příliš přesný, nazývám jím lesbické páry, které společně neplánovaly rodičovství; do vztahu totiž alespoň jedna z nich už s dítětem přišla. Jedná se o případy, kdy se dítě narodilo do předchozího heterosexuálního vztahu nebo bylo jeho/její

narození výsledkem heterosexuálního pohlavního styku z doby před započítáním vztahu se ženou (tím vznikají tzv. *blended families*). Jelikož společnost nevnímá g/l vztahy jako normální typ vztahu, může být tento vztah s mužem výsledkem pokusu o „zapadnutí“ do převážně heterosexuální společnosti či k němu může dojít před plným uvědoměním si vlastní identity. V tomto případě sociální matka, rozhodne-li se zaujmout pozici rodiče, plní roli nevlastní matky, neboť děti v takovém případě zpravidla otce mají. Míra jeho zapojení do výchovy a úprava jeho vztahu k dítěti pak záleží na konkrétním uspořádání mezi rodiči.

3.2 Plánovaná lesbická rodina

V současnosti nemohou dva lidé stejného pohlaví zplodit biologického potomka; stále jsou závislí na pohlavním ústrojí toho druhého. Proto jsou g/l páry, které spolu chtějí vychovávat děti, závislé na pomoci třetí strany. V případě lesbických matek chybí sperma, které lze získat několika způsoby blíže popsány v této kapitole.

3.2.1 Heterosexuální styk a domácí oplodnění

V současné době je heterosexuální styk jeden z mála způsobů biologické reprodukce lesbických žen, při němž nemusí obcházet zákon. Ačkoliv se však zdá tento způsob být nejjednodušší,

pro mnohé lesbické ženy se jedná o krajní řešení. Polášková (2010) upozorňuje, že intimní kontakt s mužem není jejími respondentkami díky jejich sexuální orientaci vyhledávaný. Pokud jej tedy nepodstoupily před coming-outem, je málo pravděpodobné, že tento způsob ženy zvolí. Častěji tedy od vybraného muže, kterým může být jejich známý i člověk z nějakého internetového inzerátu (Nedbálková, 2011), získají sperma a pokusí se o domácí oplodnění bez pomoci specializované kliniky či přímého kontaktu s mužským partnerem.

Díky přímé komunikaci s mužem pak také ztrácí svou anonymitu. V takovém případě je mnohem pravděpodobnější, že dítě bude svého otce znát a ten bude jako jeho otec vystupovat. To samozřejmě přináší svá pozitiva, ale i zásadní nevýhody pro lesbickou rodinnou jednotku, o nichž se budu vyjadřovat podkapitole věnující se otcovství.

3.2.2 Asistovaná reprodukce

Asi nejčastěji volenou cestou mezi lesbickými páry, které chtějí počít dítě, je pak asistovaná reprodukce. Umožňuje totiž biologické rodičovství, k němuž lesbické páry zpravidla nemají přístup samy od sebe, a umožňuje jistou míru anonymity, zvolí-li anonymního dárce. Nemusí se tudíž obávat dalšího rodiče podílejícího se na výchově jejich dítěte, pokud o něj nestojí.

Ačkoliv by o tento způsob stálo mnoho lesbických párů

i žen bez partnerů, v České republice je asistovaná reprodukce stále viděna primárně a pouze jako způsob léčby neplodnosti heterosexuálních párů. Není volně přístupná; žena vyhledávající tuto pomoc či její partner musí vykazovat známky neplodnosti a s podstoupením tohoto zákroku musí souhlasit oba partneři. Výraz *léčba*, který tento proces provází, neboť neplodnost je klasifikována jako nemoc, dává asistované reprodukce jisté společenské stigma a pocit selhání, s nímž se partneři musí vypořádat (Polášková, 2010).

V tom se zásadně liší motivace heterosexuálních a lesbických párů, jež tuto pomoc vyhledávají. Stejnopohlavní páry tímto způsobem totiž neřeší neplodnost, ale spíše úplnou absenci mužského elementu ve vztahu. To by teoreticky mohlo být poskytnuto klinikami asistované reprodukce již nyní, neboť pro případy, kdy vykazuje neplodnost či impotenci mužský partner, nabízí sperma anonymního dárce. Tato možnost je však nepřístupná ženám, jimž ve vztahu muž chybí.

Zatímco heterosexuální páry postupují v souladu se zákonem, lesbické páry se ocitají na nejisté půdě, kdy musí zákon obcházet, což se v konečném výsledku nezdá ani tak složité, jako spíše emocionálně velmi náročné. Ženy skrývají svou sexuální orientaci a vystupují na klinikách jako páry se svými mužskými přáteli, známými či muži z inzerátů, kteří s nimi projdou celým procesem jakožto budoucí otcové (Nedbálková, 2011). Ačkoliv se na klinice podepíší jako otcové, neexistuje povinnost uvést je po narození v rodném listě. Pokud tedy neuplatní své právo na určení otcovství po narození dítěte, na což má rok čas (§ 777 zákona č. 89/2012 Sb.), otevírá se tak možnost lesbické rodiny bez otce.

Nedbálková (2011) také uvádí, že i v České republice existují kliniky a lékaři, kteří jsou ochotní provést inseminaci i lesbickým párům. Je to však nelegální praxe, přičemž by to mohlo takovou kliniku zásadně poškodit; nejedná se tedy o veřejně známou možnost. Je to tedy spíše případ štěstí či známosti a reference od známých nebo jiných lesbických párů s touto zkušeností.

Pokud se pár rozhodne umělé oplodnění podstoupit, může vyhledat pomoc i v zahraničí, v zemích, kde je asistovaná reprodukce přístupná i lesbickým párům. Jedna

respondentka ve studii Nedbálkové (2011) uvádí svou zkušenost se zahraniční klinikou. Ačkoliv se jedná o administrativně jednodušší řešení, kvůli délce procesu, který může trvat i týdny, a s tím spojené finanční zátěži na cestu, pobyt a dovolenou v práci není tato cesta přístupná všem párům.

3.2.3 Surogátní mateřství

Další možností by bylo surogátní mateřství neboli situace, kdy se žena, která odnese a porodí dítě, automaticky nestává matkou, ale pouze těhotenstvím projde namísto jeho zákonných rodičů bez nároku na práva a povinnosti vůči dítěti. Tato instituce v České republice není nijak právně ošetřena, a tudíž není ani prováděna. Podle zákona je matkou vždy ta žena, která dítě porodila (§ 775 zákona č. 89/2012 Sb.) a žádná smlouva ani finanční vyrovnání tento fakt nemůže změnit, což bývá řešením v zemích, kde je toto náhradní mateřství povoleno (např. v USA).

Ačkoliv se toto řešení zdá být dobrým řešením především pro g/l páry, hlavními zájemci o tento způsob jsou spíše heterosexuální páry, v nichž žena z nějakého důvodu nechce či nemůže projít těhotenstvím, především kvůli právní úpravě, která tuto možnost nabízí jen párům muže a ženy. Webové stránky center pro asistovanou reprodukci (např. pronatal.cz) jsou zaměřené výhradně na takové páry. Pro lesbické páry by to představovalo možnost, jak by obě mohly být biologickou matkou dítěte – jedna z nich poskytne vajíčko k oplodnění a druhá jej odnese a porodí. Tato praxe je však kritizována především z hlediska etiky, neboť se vlastně jedná o finanční transakci, jejímž předmětem je lidská bytost. Díky tomu je proces kontroverzní a vzhledem k malé rozšířenosti ve světě dle mého názoru nejspíš nezíská valnou podporu ani v České republice.

3.2.4 Náhradní rodinná péče

Pokud pár netrvá na biologickém rodičovství, otevírá se mu další možnost ve formě osvojení či pěstounství. Stejně jako asistovaná reprodukce jsou však tyto možnosti vyhrazeny pouze manželským párům, (nebo v případě adopce i jedincům), ne však párům stejnopohlavním. Nabízí se tedy pouze možnost adopce jednou z partnerek. I když se však partnerky rozhodnou pro tuto možnost, mohou se setkat s odmítnutím na základě homofobie. Jedinci ze stejnopohlavních partnerství také čelí větší pravděpodobnosti, že jim budou nabídnuty především těžko umístitelné děti, o které heterosexuální páry nemají zájem (Polášková, 2010).

3.3 Biologické a sociální matky

Pokud stejnopohlavní pár nezvolí cestu osvojení či pěstounství, které u nás není ze zákona možné, budou pravděpodobně volit způsob, v němž se jedna z partnerek stane matkou biologickou (tj. tou, co dítě porodí) a druhá matkou sociální.

Sociální matky jsou *ty druhé*, tj. ty, které dítě neporodily, ale které se účastní na jeho výchově jako jakýkoliv jiný rodič. Díky neexistující právní úpravě tohoto vztahu k dítěti se sociální matky nachází ve složité a velmi riskantní situaci – nejsou právně rozeznávány jako rodiče, tudíž nemají vůči dítěti žádná práva a povinnosti. Jejich vztah je tak závislý na zákonné matce; pokud se biologická matka rozhodne s matkou sociální přerušit vztah nebo se nebude schopna se o dítě starat, sociální matka může ztratit vztah s dítětem úplně. Toto nebývá problém v heterosexuálních vztazích, kdy je rozdělení péče o dítě mezi partnery vymahatelné u soudu.

Respondentky z výzkumu Nedbálkové (2011) ve svých odpovědích na otázky, jak probíhalo plánování jejich společného rodičovství, uvádějí, jak došly k rozhodnutí, která z partnerek dítě porodí. V mnoha případech se zdálo být rozhodující faktem, že jedna z nich toužila po dítěti a rodičovství více než ta druhá, a tudíž byla jasnou kandidátkou pro biologickou matku. Některé respondentky zmiňují i *mateřské pudy*, které je vedly k touze po dítěti a které jejich partnerka necítila tak silně. Kromě těchto osobních důvodů také často hrála roli otázka financí, což v jednom případě donutilo pár přehodnotit, která z nich bude biologickou matkou. Co se potenciálního druhého dítěte týče, páry se spíše přikláněly k tomu, aby obě děti porodila ta matka, která porodila první. Jedním z důvodů byl i strach z reakce prarodičů dětí – ženy se obávaly, že by se jejich rodiče chovali k dětem jinak na základě biologické příbuznosti.

Ve výzkumu Poláškové (2010) se také objevila domluva mezi některými partnerkami, která z nich bude mít dítě *jako první*. Zdá se tedy, že i některé sociální matky alespoň ze začátku chtěly být biologickými matkami, z čehož pak ve většině případů sešlo. Jako důvod, proč se tak nakonec stalo, je uváděna změna názoru na vlastní těhotenství nebo obecně změna v partnerské situaci. Polášková se v této souvislosti ptá, spíše rétoricky, „...nakolik měla v daném okamžiku vyjadřovat skutečné přání obou partnerek mít více dětí a vystřídat se v budoucnu v těhotenství, nebo šlo spíše o snahu přistupovat k biologickému rodičovství (a partnerce) rovnocenně“ (Polášková, 2010, s. 116). Pouze v jednom případě se partnerky rozhodly pro souběžné mateřství, tj. situace, v níž obě partnerky otěhotní a prožívají tak těhotenství současně. Polášková v této práci také uvádí, že ve všech případech mezi jejími

respondentkami

diskuzi

o rodičovství začala budoucí biologická matka, tudíž domluva o tom, která z žen ponese první dítě, byla jasná a nekonfliktní.

Kromě určení, která z matek dítě odnese a porodí, musely ještě partnerky rozhodnout, jak je bude dítě oslovovat a jaké příjmení zvolí. Možnosti pro volbu příjmení jsou čtyři. První je příjmení jen jedné z matek – buď biologické matky, což utvrzuje pokrevní vazbu k dítěti, anebo sociální, což symbolicky sociální matku spojuje s dítětem. Druhou je volba společného příjmení, kdy jedna partnerka, stejně jako ve velké části heterosexuálních manželství, převezme příjmení své partnerky, čímž se okolí deklaruje jako rodinná jednotka. Třetí možností je volba úplně nového příjmení, čímž se symbolicky odpojují od svých rodin a vytváří rodinu novou, s vlastním jménem a linií. Poslední je pojmenování dítěte po biologickém otci, což připojuje otce do rodinné jednotky, z níž by mohl být vyloučen. Volba příjmení tedy záleží pouze na vlastní preferenci jednotlivých párů, na jejich konkrétní situaci a také na tom, jak si představují rodinné vazby svého dítěte.

Rozhodnutí, jak bude matka dítě oslovovat, je složitější. Polášková uvádí tři možnosti, které její respondentky volily především pro oslovení sociální matky – verze slova „máma“, teta a následně jméno sociální matky. Tato volba se odvíjela od toho, jak se sociální matky vnímají ve vztahu k dítěti a také jak je vnímá okolí.

Sociální matky ve výzkumu Poláškové (2010) popisovaly svou rodičovskou zkušenost v souvislosti s pocity nedostatečnosti, žárlivosti, lítosti a nejistoty. Zatímco rodičovství biologické matky není díky pokrevní vazbě zpochybňováno, sociální matky nejsou okolím často vnímány jako plnohodnotné matky právě kvůli absenci biologické a právní vazby. Tyto zkušenosti pak také ovlivňovaly volbu oslovení dítětem. Podle Gabb (2005) proto tato volba nespočívá v genderovaných konvencích, ale ve strategické definici stejnopohlavního rodičovství párem. V tomto případě záleží nejen na osobních pocitech sociálních matek ohledně své role jako rodiče a pocitu bezpečí, ale i na praktičnosti, neboť stejné oslovení obou matek by mohlo vytvářet komplikace v plynulé komunikaci.

Dva páry v souboru Poláškové zvolily stejně oslovení pro obě matky, tj. *máma-máma*, pro zachování rovnocennosti rodičů a vymezení se proti tradičnímu pojetí mateřství. Zbytek párů volil oslovení buď *máma-teta* nebo *máma-jméno* především proto, že se sociální matky necítily v roli matky vyrovnané té biologické. Dalším uvedeným důvodem byl také strach o upozornění na jinakost situace jejich dítěte: oslovovat dvě ženy jako matky by mohlo

vyvolat otázky a zmatení nejen u dítěte, ale i okolí, což by mohlo postavit dítě do znevýhodněné situace např. před jeho vrstevníky. Oslovení *teta* v sobě nese známky příbuznosti, čímž se sociální matky k dítěti vážou bez rizika homofobní pozornosti okolí. Zároveň je to však natolik široký pojem, že blíže nedefinuje vztah matky k dítěti, proto většina párů ve výzkumu Poláškové (2010) volila oslovení jménem nebo přezdívkou sociální matky.

3.4 Otcovství

Jednou z hlavních otázek, které si ženy ve stejnopohlavních párech na začátku plánovaného procesu směřujícího k rodičovství musí položit, je právě otázka otcovství (toto se samozřejmě netýká dříve zmíněných dětí z předchozích heterosexuálních vztahů nebo adopce). Lesbické partnerky se musí rozhodnout, zda chtějí mít známého či anonymního dárce spermatu, jaký vztah budou známí dárce mít k dítěti a jaké výhody a nevýhody jejich volba přináší. Tyto dva případy jsou jedním z témat švýcarského dokumentárního filmu *Extended Family* z roku 2016 (režisérky Ramona Sonderegger), který sleduje dva lesbické páry s malými dětmi v zemi, kde stejně jako u nás neexistuje oficiální cesta k dítěti pro stejnopohlavní páry. Jeden z párů zvolil možnost známého otce a aktivně jej do výchovy zapojuje, druhý se s mužem spojil pouze jako s dárce a dále se s ním nestýkají. Jejich zkušenosti používám v této podkapitole jako konkrétní příklady a na základě nich dále rozvádím některé klady a zápory těchto dvou možností.

3.4.1 Známý otec

Jelikož v českých podmínkách není legální asistovaná reprodukce pro stejnopohlavní páry, nepovažuje většina párů tento způsob za dostupnou možnost (Polášková, 2010). Mnoho párů tedy volí způsob oplodnění *po domácku*. Nejdůležitější otázkou tedy zůstává, kdo bude dárce a jaký vztah bude mít k dítěti a to jak osobní, tak právní.

Ve filmu *Extended Family* se setkáváme s lesbickým párem Serainy a Isabel, který k oplodnění zvolil rodinného přítele Marcela. Isabel byla podle vlastních slov velice nadšená z představy, že se k jejich páru matek přidá ještě otec, čímž jejich syn získá třetího rodiče. Marcel se sám nabídl jako dárce, když tuto nabídku odmítl jeho partner, a stal se tak velmi aktivním otcem. Zapojuje se do výchovy a je součástí důležitých rozhodnutí týkajících se jejich syna. Trojice si pochvaluje tři platy a i další názor. Seraina s Isabel mají navíc místo,

kam s dítětem v případě, že by chtěly nějaký čas samy pro sebe. Přes všechny klady není situace bezkonfliktní. Marcel se někdy cítí vystrčený z rodinného kruhu a tak trochu navíc v jejich uskupení, kromě toho hrozí i nebezpečí, že se proti němu partnerky i nevědomě spolčí a on se ocitne v menšině bez podpory. Z právního hlediska se trojice rozhodla pro zvolení jednoho legálního rodiče (Seraina), což nechává zbylé dva v právním vakuu, neboť ve Švýcarsku neexistuje možnost dělení péče o dítě mezi tři rodiče.

Tento příklad představuje velmi zajímavou a mnohdy lákavou rodinnou organizaci. Dítě tak vyrůstá v lesbické rodině a má stále přístup ke svému biologickému otci, s nímž může udržovat nějakou formu vztahu. Tři rodiče dají dohromady zpravidla bohatší finanční zázemí pro dítě než dva a v rámci náročnosti výchovy dítěte se tak objevuje třetí síla, která může dítě přebrat od partnerek, když potřebují odpočinek. Dítě má díky tomuto uspořádání i širší příbuzenskou síť a díky kontaktu s otcem i přístup k jeho lékařské historii v případě, že by se u něj vyskytla nějaká dědičná nemoc.

Tato forma rozšířené rodiny má však i svá negativa. Tři rodiče znamenají tři různé názory, které se mohou diametrálně lišit a způsobovat zásadní narušení harmonie mezi rodiči. Marcel není nijak právně vnímán jako otec, ale kdyby si nechal udělat test otcovství a legálně se tak jako rodič zviditelnil, mohl by si začít na dítě dělat větší nároky, než které jsou matky ochotné akceptovat. Takové konflikty staví dítě doprostřed mezi rodiče, což může mít negativní následky na jeho mentální zdraví i vývoj.

Podobné nebezpečí existuje i v případech, kdy matky zvolí známého otce a rozhodnou se mu neposkytnout stejná otcovská privilegia, jako má Marcel. I když se na začátku na určitém uspořádání domluví, otec může změnit názor a dožadovat se otcovských práv i po předchozí dohodě, že se jich vzdá. Nebo naopak pokud si lesbický pár najde muže, u kterého se zpočátku zdá, že bude ochotně aktivní součástí jejich rodiny, neexistuje záruka, že tento požadavek splní.

I v případě, že se míra zapojení otce předem dohodne a následně i dodržuje, existuje riziko, že se trojice jednoduše neshodne na výchovných metodách. Představy rodičů o výchově jejich dětí se mohou lišit, většinou jsou ovlivněny vlastní zkušeností z dětství, a to se může stát středobodem dalšího konfliktu v případě, že se názory rodičů dítěte neshodují.

Důvodů, proč volit známého otce, je pro budoucí matky hned několik. Respondentky Poláškové (2010) uvedly právo dítěte na to znát oba své biologické rodiče, nenahraditelnost

otcovské role, nutnost mužských vzorů v životě dítěte a také osobní přátelství se svým dárcem, které jim tuto volbu umožňovalo.

Pokud tedy pár volí cestu známého dárce, je nutné si dopředu vyjasnit své jednotlivé plány pro budoucnost dítěte a určitou míru důvěry vůči muži, kterého partnerky tímto vpouští do svého rodinného života, ať už jako aktivního rodiče či čistého dárce spermatu. Najít však někoho, s kým budou partnerky v takovém názorovém souladu, že by se nemusely bát, co pro ně poté budoucnost přinese, je náročné a vzácné a mnoho párů díky tomu od této možnosti buď upouští, nebo díky tomu podstupují velká rizika pro svou rodinu. Druhý pár z dokumentu, Elvira a Naomi, původně také přemýšlely, že by pro své dítě měly rády víc než dva rodiče, nicméně ve svém okolí nenašly vhodného kandidáta, díky čemuž zvolily cestu druhou, tj. anonymního dárce.

3.4.2 Anonymní dárce

Anonymní dárce není v českých podmínkách vnímán jako dostupná možnost, především díky nedostupnosti oficiální asistované reprodukce lesbickým párům, a tudíž se u párů, které ve výzkumech Poláškové (2010) a Nedbálkové (2011) tento způsob zvolily, nejednalo o primární způsob oplodnění. Jak jsem již zmiňovala, existují možnosti, jak tento zákaz obejít, ať už díky lékařům, kteří jsou ochotní zákon obejít, zahraničním klinikám, anebo internetovým inzerátům.

Druhý z párů, který dokument *Extended Family* sleduje, zvolil právě tuto možnost. Elvira a Naomi vychovávají svou dceru samy bez zásahu otce, ačkoliv s ním zůstávají v nepravidelném kontaktu i pro případ, že by se v budoucnosti rozhodly pro další dítě. Jejich dárce v rozhovoru také uvedl, že by se nebránil mít vztah se svými dětmi, ale pouze kdyby o to jeho děti samy stály. Elvira a Naomi se tak ocitají ve velmi dobré situaci – mohou si vést výchovu svého dítěte podle sebe a bez zapojení dalšího člověka, aniž by se musely zcela vzdát výhod známého dárce, jako vztah dítěte s otcem nebo přístup k lékařské historii otcovy rodiny.

Tuto možnost však nemají všechny páry volící tuto cestu. Nechají-li se oplodnit na klinice asistované reprodukce, je anonymní dárce dále podpořena administrativním procesem. Zároveň tyto spermabanky ale do jisté míry prověřují své dárce a dávají párům možnost výběru vhodného kandidáta. V případě, že si lesbický pár najde dárce sám jako např. přes internetový inzerát (Nedbálková, 2011), není jisté, že jim dárce poskytne pravdivé informace

o sobě, (pokud jim vůbec nějaké dá), čímž se párům uzavírá možnost zajistit dítěti s otcem vztah v případě, že by o něj dítě stálo.

Mnohým párům to tak vyhovuje. Mezi důvody, které respondentky z výzkumu Poláškové (2010) uvedly, patřila obava z nežádoucích zásahů a nároků biologického otce, čímž by i ohrozil strukturu a fungování jejich rodinné jednotky, a znevýhodněné postavení sociální matky především ve věcech jako svěřování dítěte do péče po smrti biologické matky. Nevýhodu však právě spatřují v tom, jak může absence otce ovlivnit vývoj dítěte i vztah k lesbickému páru.

3.5 Příbuzenství

V kontextu interpretace výzkumů Poláškové a Nedbálkové, ale i v rámci filmu *Extended Family* mnohokrát zazněla otázka příbuzenství nejen ve vztahu k otci, ale i k rodinám matek. Pokud vztah mezi lesbickými dcerami a jejich rodinami překoná coming out, potýkají se lesbické matky se strachem, že jejich rodiny nepřijmou jejich rodinný model.

Rodina je důležitou sociální institucí, díky čemuž ohledně její podoby a fungování existují mezi lidmi sociálně sdílené představy. Rodinná jednotka se dvěma matkami a jejich dětmi neodpovídá standardní definici nukleární rodiny (otec, matka a děti), což může vést k nepřijetí nejen ve společnosti, ale i ve vlastní rodině.

Respondentky, které se zúčastnily výzkumu Nedbálkové (2011), měly spíše pozitivní zkušenost, ač se setkaly s určitou mírou nepřijetí. Některé se cítily nedocenené jako matky, když si všímaly nerovného přístupu k nim a jejich sourozencům co se výpomoci týče, většina však vnímala zlepšení vztahů s rodiči díky vnoučatům. Tato situace však především platí pro biologické matky. Na sociální matky byl někdy ze stran jejich rodičů vytvářen tlak, aby také měla „vlastní děti“. Tento důraz na biologické vazby u některých respondentek vedl k obavě, že kdyby každá porodila jedno dítě, jejich rodiče by mezi nimi dělali na základě pokrevního příbuzenství rozdíly: především v přístupu a ve vnímání, které z nich je tedy jejich vnouče a které je tam „navíc“. Z toho důvodu také některé respondentky prozradily, že v případě dalšího dítěte by jej nejspíš porodila biologická matka prvního dítěte právě proto, aby se děti s touto nevyrovnaností vztahů neselekaly.

V dokumentu *Extended Family* reflektuje svoji cestu k prarodičovství matka Elviry. Zdůrazňuje, jak moc její původní vztah k vnoučeti ovlivnila právě absence pokrevní vazby, neboť jejich dcera je matkou sociální. Pro ni být babičkou byla aktivní volba, kterou musela

vědomě provést, protože babičkou malé Finn být chtěla. To není pro biologické prarodiče běžné, neboť právě biologická vazba s vnoučetem od začátku určuje a upevňuje jejich vztah zpravidla automaticky. Matka Elviry také zmiňuje, že její vztah k vnučce ovlivňuje, jak často dítě vídá.

Příbuzenská vazba byla zdůrazňována i ve vztahu k potenciálnímu druhému dítěti. Respondentky z výzkumu Poláškové (2010) považují pokrevní příbuznost za tak významnou, že v případě dalšího dítěte chtějí toho samého dárce spermatu. Ve spermabankách také některé ženy volily dárce, kteří sdíleli nějakou podobnost se sociální matkou, nejspíš aby suplovaly absenci biologické vazby k dítěti.

3.6 Děti v homoparentálních rodinách

Vzhledem k tomu, kolik kroků vyžaduje už jen početí dítěte, lze soudit, že děti lesbických párů jsou chtěné. Partnerky mají během procesu hned několik možností rozmyslet si, zda se touto zdlouhavou cestou vydají a zda to všechno stojí za to podstoupit.

Důležitým momentem, který ve své práci Polášková (2010) zmiňuje, je právě porod. Partnerky si přály profesionální, ale i vstřícné prostředí, aby mohla sociální matka být případně u porodu, což jsou kritéria, podle nichž volily porodnice. Kromě samotného porodu se však ještě matky musely zabývat otázkou, zda budou před personálem vystupovat jako otevřený lesbický pár či zda nechají své okolí o svém vztahu pouze hádat. Zatímco respondentky

z výzkumu Poláškové se nesetkaly s negativní reakcí, strach z odmítnutí okolím je jeden ze strachů, který LGBTQ+ komunitu provází po jejich celou existenci jako neheterosexuálních osob.

Poté, co se víceméně vyřešila otázka duševního zdraví homosexuálů odstraněním homosexuality ze seznamu duševních poruch (Lauder, 2018), stává se jednou z velkých starostí společnosti a zákonodárců vývoj dítěte v rodinách stejnopohlavních párů. Ač není mým cílem v této práci dopodrobna rozebírat možné efekty takového rodičovství na vývoj dětí, je v této souvislosti nutné zmínit, že dosavadní výzkum neukazuje žádné zásadní rozdíly mezi dětmi vychovaných v heterosexuálních rodinách a dětmi z neheterosexuálních. Tématem vývoje dětí v lesbických rodinách se ve velké šíři zabývá ve svých studiích Susan Golombok, v nichž odpovídá na otázky sociálního, emocionálního a sexuálního vývoje dětí v netradičních rodinných formách. Děti v rodinách bez otcovského vzoru mají podle jejich

závěrů

vřelejší

a pevnější vztah s matkou, ač si nejsou samy sebou tolik jisté ve svých kognitivních a fyzických schopnostech v porovnání s dětmi s přítomnými otci. Sexuální orientace matky však na tuto skutečnost nemá vliv, jak dokazuje její porovnání mezi dětmi z lesbických rodin a děti s matkou samoživitelkou (Golombok, Murray, Tasker, 1997), ani na genderovou a sexuální identitu dětí (Golombok, Rutter, Spencer, 1983; Golombok, Tasker, 1995).

Ačkoliv výzkum ukazuje, že se děti z lesbických rodin vývojově neliší od dětí z rodin heterosexuálních, lesbické matky mají strach z toho, že na jejich děti bude společnost nahlížet jinak než na ostatní děti právě kvůli sexuální orientaci jejich rodičů, jak uvádí respondentky ve výzkumech Poláškové (2010) a Nedbálkové (2011). Kvůli strachu z nepřijetí dítěte, a tudíž jeho rodiny společností, musí lesbické matky neustále řešit otázku coming outu. Míra otevřenosti ohledně jejich sexuální orientace se liší podle vnějších (možná reakce okolí, nutnost

atd.)

i vnitřních faktorů (vlastní připravenost), které se mění podle situace.

Ženy se tak dostávají do nekonečného procesu coming outu, který se může stát ve třech podobách: záměrný (rodinným příslušníkům, lékařům, sociálním pracovníkům, přátelům, učitelům atd.), situační (jména na poštovní schránce apod.) a nedobrovolný (přímá konfrontace, nutnost atd.), které se liší na základě míry kontroly nad danou situací. Ani jedna z respondentek z výzkumu Poláškové (2010) nevedla situaci, v níž by musela nutně skrývat svou orientaci, nicméně ke coming outu přistupují opatrně a strategicky právě kvůli riziku, jak by případná negativní reakce okolí ovlivnila dítě. Tento strach se staví do přímého konfliktu s přesvědčením, že by měly být ženy ohledně svého vztahu otevřené, aby své dítě nevědomě naučily, že jejich vztah je něco špatného či potřebného skrývat, což by mohlo mít u dítěte negativní následky na vnímání své rodiny i sebe sama. Pro jeho bezpečí uplatňují respondentky z výzkumu Poláškové tzv. programový coming out, při němž ženy navštěvují instituce, kde se jejich dítě bude pohybovat (škola, lékaři apod.) a s předstihem vysvětlují svou rodinnou situaci příslušným osobám, aby zmapovaly případně homofobní prostředí a zároveň svou transparentností připravily bezpečnou půdu pro své dítě.

S otázkou ohledně coming outu se partnerky setkávají ještě před narozením dítěte, především kvůli viditelnosti těhotenství a s tím souvisejícímu zájmu okolí, a potýkají se s ní po celý život dítěte. Ačkoliv dotazované ženy z výzkumu Poláškové mluví o touze být otevřené a reprezentovat lesbické rodičovství pro viditelnost ve společnosti, kvůli strachu o dítě musí volit pečlivě plánované kroky, kdy a komu se se svou realitou svěří. Pro mnohé lidi

by mohly být úplně prvním lesbickým párem, se kterým se setkají, což přináší nejen nepříjemnou pozornost, ale i určitý pocit zodpovědnosti vůči LGBTQ+ komunitě, která je v médiích stále málo zobrazována. Bez správné právní opory však ani nejpečlivější plánování lesbické rodiny neochrání před situacemi, které by mohlo právní vakuum vztahu mezi sociální matkou a dítětem vytvořit.

3.7 Homoparentální rodina v kontextu společnosti

Nedbálková (2011) si pokládá ve svém výzkumu jednu velice zajímavou otázku: je homoparentální rodina konformací ke konvenci či subverzí zavedeného chápání nukleární rodiny?

Na první pohled se zdá, že se jedná o záležitost neslučitelnou se současným vnímáním rodiny jako jednotku sestávající z heterosexuálních rodičů opačného pohlaví s dětmi. Jeden ze základních znaků takové rodiny je právě schopnost prokreace, kterou partneři stejného pohlaví přirozeně postrádají. Na význam této biologické schopnosti jako základ rodiny upozorňuje ve své práci např. Callahan (1997) především v souvislosti s umělým oplodněním a tím souvisejícím zamlžením významu přirozenosti pro rodinu, čímž se staví do pozice odporu proti stejnopohlavním rodinám.

Tuto cestu uzavírají i někteří LGBTQ+ aktivisté, jako např. Warner (1999), pro nějž pojem rodina značí továrnu na heterosexuální a konvenční společenské hodnoty, se kterými se stejnopohlavní páry nemohou nikdy zcela ztotožnit.

Z dosud zmíněných zdrojů a informací lze vyvodit vlastní závěr pro tuto otázku, kterou Nedbálková schválně nechává otevřenou. Je tedy homoparentální rodinná snaha pokusem

o konvenci nebo subverzi? Zdá se, že se může vlastně jednat o kombinaci obojího. Na jednu stranu se lesbické rodiny dostávají do pozice inovátorů a v podstatě revolucionářů proti zavedeným konvencím. Jejich cesta k mateřství vyžaduje určitou dávku trpělivosti a inovací, se kterými se průměrný heterosexuální pár nikdy nemusí potýkat. Na druhou stranu jsou i nadále uvězněny v těch konvencích, proti kterým svou samotnou existencí jako stejnopohlavních rodičů bojují, jak lze vidět např. na problematice sociálních matek. Ač se jedná o nový model rodiny, společnost i matky samy na něj nadále aplikují zavedené pojmy a chápání rodinných rolí a funkcí. Sociální matky se v nich mohou v rodinné jednotce cítit, že jsou jakoby *navíc*, neboť společnost očekává v roli druhého rodiče otce, ne matku. Jelikož nadále chápeme lesbickou rodinu v zavedených pojmech rodiny heterosexuální, objevuje se malé okénko možností, jak se mohou lesbické matky definovat jako rodiče.

Lze tedy tvrdit, že ačkoliv jsou stejnopohlavní rodiny svou podobou určitou subverzí společenských očekávání, v konečném výsledku se z konvencí nikdy nemohou vyvázat, dokud se aktivně participují ve společnosti, která tyto konvence udržuje a na rodinu vědomě

i podvědomě aplikuje. Stále se jedná o tradičně dva rodiče s dětmi, které společně vychovávají jako společná jednotka, což je až na pohlaví rodičů a dílčí definice jejich vztahů k dítěti v podstatě totožné s nukleární rodinou heterosexuální.

Závěr

Stejnopohlavní páry, jejich práva a cíle byly dlouhou dobu na periférii společenského zájmu. Boje za zrovnoprávnění LGBTQ+ komunity v západních společnostech začaly už v minulém století a kulminovaly v násilné demonstraci v newyorském Greenwich Village známé jako Stonewallské protesty v roce 1969. Na českém území byla homosexualita dekriminována o něco dříve, v roce 1961, na nátlak psychologů, první krok ke zrovnoprávnění g/l párů byl však proveden o více než čtyřicet let později přijetím zákona o registrovaném partnerství (zákon č. 115/2006 Sb.). Od té doby se LGBTQ+ komunita a její příznivci snaží o společenskou změnu, která by vyrovnala nerovné postavení jejích členů v naší společnosti. V rámci snah o uzákonění manželství pro všechny, kdy by mohli manželský sňatek uzavírat nejen heterosexuální páry, se objevuje i otázka rodičovství a cest k němu pro g/l páry.

Ačkoliv se v naší společnosti objevuje již teď, kdy není právně nijak upravena, je homoparentalita stále tématem, které se často nedostává do veřejného diskurzu bez negativních konotací, jež se promítají i do prostředí politického. Registrované partnerství není zakotveno v rodinném právu, tudíž nejsou v jeho rámci upraveny vztahy mezi rodiči a dětmi z homosexuálních rodin. Zákonným rodičem může být jen jeden z nich (zpravidla ten biologický), zatímco druhý rodič stejného pohlaví, ač se na výchově podílí jakýmkoliv dílem, se nachází v právním vakuu. Toto mlčení o vztahu sociálního rodiče s dítětem uvádí dítě do rizika emocionální újmy a chudoby v případě, že se jednomu z rodičů něco přihodí. Dítě nemá právo na sirotčí důchod a sociální rodič nemá právo vymáhat styk se svým dítětem, pokud si to biologická matka či její rodina nebudou přát.

Jako jedno z řešení pro tuto na první pohled beznadějnou situaci bych uvedla normalizaci homoparentálních rodin v médiích. Vnímání světa společnosti i jedince je zásadně ovlivněno televizí (také streamovacími službami, YouTube atd.) a filmem, tudíž zobrazování alternativních rodinných forem, s nimiž se divák například ještě nesetkal, ale které jsou ve společnosti běžné a podle výzkumů neškodlivé, může vést k širší povědomosti společnosti o těchto formách. Když se s nimi divák setká na obrazovkách a pozná je jako plnohodnotné lidi s vlastními jedinečnými pocity a zážitky, věřím, že pak pro něj bude jednodušší přijmout tyto odlišné identity i v reálném životě. V zahraničních médiích, jako např. v USA, se členové LGBTQ+ komunity dostávají z televizní periferie více do mainstreamu v pozitivním a neutrálním světle, v České republice se však reprezentace neheterosexuálních identit opírá spíše o škodlivé stereotypy a vzácnost takových postav.

I přes nedostatečnou reprezentaci a chybějící právní úpravu však není česká společnost vůči právům stejnopohlavních párů zcela lhostejná. Podle výzkumů veřejného mínění se postoje společnosti k homosexualitě zlepšují přímou úměrou k času. To nabízí pozitivní vyhlídky pro budoucnost manželství pro všechny i homoparentality, jejíž ukotvení v zákoně by představovalo nutnou ochranu pro děti i rodiče v g/l rodinách.

V současnosti mají lesbické ženy, které by spolu chtěly vychovávat dítě, pouze omezené možnosti, jak získat dítě do péče, a v některých z těchto možností jsou nuceny obcházet zákon. Ačkoliv se na první pohled jeví jako nejschůdnější cestou vyhledat pomoc na klinice asistované reprodukce, podle výzkumů Poláškové (2010) a Nedbálkové (2011) není tato možnost mezi lesbickými v České republice příliš populární, neboť není zákonem povolena. Naopak tyto výzkumy ukazují, že nejčastěji páry volí domácí oplodnění spermatem buď od muže z jejich okolí či z internetových inzerátů. Tato možnost dává jejich pokusům o početí nejen soukromí, ale i intimitu, která je na klinikách asistované reprodukce ztracena.

Lesbické rodiny nejsou uznávané zákonem, přesto se děti do takových rodin rodí. Polášková (2010) a Nedbálková (2011) ve svých výzkumech uskutečnily rozhovory s lesbickými ženami, které v takovýchto rodinných jednotkách děti vychovávají. Kromě způsobu oplodnění (mezi respondentkami se neobjevoval pár s adoptivním dítětem) také řešily postupy a strategie při plánování rodičovství. Mezi důležitými tématy se objevovaly otázky otcovství (kdo bude otcem dítěte a jak vhodného otce zvolit), příbuzenství (jak budou definovány vztahy dítěte k širší rodinné síti) a vlastního vztahu k dítěti (jak bude dítě ženám říkat a co to znamená být sociální matkou). Plány pro rodičovství se však netýkají pouze oplodnění a porodu, ale i vzdálené budoucnosti týkající se především viditelnosti odlišnosti jejich rodinné jednotky a jakým způsobem se budou potýkat s coming outem, který v těchto případech neovlivňuje pouze rodiče, ale i děti a jejich postavení mezi vrstevníky.

Navíc si mezi sebou nejsou ženy jako matky rovné, přinejmenším v očích společnosti. Jedna z matek plní roli biologické (zákonné) matky, ta druhá je matkou sociální, přičemž ale pouze ta s pokrevní (legální) vazbou je širokou veřejností považována za tu *skutečnou* matku. I přes veškerý důraz na příbuznost ale lesbické rodičovství provázejí aktivní volby a rozhodnutí, které se přičií tradiční definici rodiny. Kvůli absenci pokrevní vazby se musí sociální matky a jejich rodiny rozhodnout být příbuznými dítěte. Matky si musí aktivně zvolit, jaká role a míra zapojení bude přisouzena biologickému otci. Těmito volbami redefinují instituci rodiny tak, aby vyhovovala jejich podmínkám.

Není přesně známo, kolik lesbických rodin a matek se v České republice žije a nejspíš se to v nejbližší době ani nedozvíme, neboť získat potřebná data pro tyto statistiky je víceméně nemožné. Přesto existují, i když na sebe a svou identitu neupozorňují, a potýkají se se zásadními problémy právě díky neexistující právní úpravě, která by tyto rodiny zaštiťovala a chránila. Tuto situaci by mohlo vyřešit přijetí manželství pro všechny, čímž by se zrovnoprávnily stejnopohlavní páry nejen z hlediska vzájemných práv a povinností, ale i z hlediska rodičovství a jeho dostupnosti. Tím by se otevřely dveře možností nejen budoucím rodinám, ale i těm nyní již existujícím, které v tuto chvíli žijí v právní nejistotě.

Seznam použitých zdrojů

LITERATURA A INTERNETOVÉ ZDROJE

- Beňová, Kateřina, et. al. *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády ČR, 2007.
- Blair, Sampson Lee a Lichter, Daniel T. Measuring the Division of Household Labor: Gender Segregation of Housework Among American Couples. *Journal of Family Issues*, 12 (1), 1991, s. 91–113.
- Čadová, Naděžda. *Postoje českých občanů k partnerství, manželství a rodičovství – únor 2020*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2020.
- Callahan, Sidney. Gays, lesbians, and the use of alternate reproductive technologies. In: Lindemann, Hilde (ed.) *Feminism and Families*. New York & London: Routledge 1997, s. 188–204.
- Dyer, Richard. *The Matter of Images*. London: Routledge, 1993. ISBN: 0-415-05719-1
- Fanel, Jiří. *Gay historie*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN: 80-7272-010-4
- Fromm, Erich. *Umění milovat*. Praha: Český klub, 2006. ISBN: 80-8563-794-4
- Gabb, Jacqui. Lesbian m/otherhood: Strategies of familiar-linguistic management in lesbian families. *Sociology*, 39 (4), 2005, s. 585–603.
- Golombok, Susan; Rutter, Michael; Spencer, Ann. Children in lesbian and single-parent households: psychosexual and psychiatric appraisal. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 24 (4), 1983, s. 551–572.
- Golombok, Susan a Tasker, Fiona. Adults raised as children in lesbian families. *The American Journal of Orthopsychiatry*, 65 (2), 1995, s. 203–215.
- Golombok, Susan; Murray Clare; Tasker, Fiona. Children raised in fatherless families from infancy: family relationships and the socioemotional development of children of lesbian and single heterosexual mothers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38 (7), 1997, s. 783–791.
- Goody, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN: 80-7106-396-7
- Himl, Pavel; Seidl, Jan a Schindler, Franz. „Miluji tvory svého pohlaví“. Praha: Argo, 2013. ISBN: 978-80-257-0876-7
- Hochschild, Arlie Russell a Machung, Anne. *The Second Shift*. Penguin Group, 2003. ISBN: 978-0142002926

- Kettler, Sara. *How Ellen DeGeneres' Historic Coming-Out Episode Changed Television* [online]. Zveřejněno 14.4.2020 [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.biography.com/news/ellen-degeneres-sitcom-coming-out-episode>
- Kukučková, Jana. Who Does The Dishes? In: Kuhar, Roman; Takács, Judit (eds.) *Beyond the pink curtain: Everyday life of LGBT people in Eastern Europe*. Ljubljana: Peace Institute, 2007, s. 231–245.
- Kurdek, Lawrence A. Gay men and lesbians: The family context. In: Coleman, Marilyn; Ganong, Lawrence H. (eds.) *Handbook of contemporary families: Considering the past, contemplating the future*, 2004, s. 96–115.
- Lauder, Silvie. *Ženský orgasmus a homosexualitu jsme zkoumali mezi prvními* [online]. Poslední aktualizace 16.7.2018 [cit. 2022-02-23]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/spolecnost/zensky-orgasmus-a-homosexualitu-jsme-zkoumali-mezi-prvnimi>
- Murphy, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 1998. ISBN: 80-85850-53-2
- Nedbálková, Kateřina. The changing space of gay and lesbian community in the Czech Republic. In: Kuhar, Roman; Takács, Judit (eds.) *Beyond the pink curtain: Everyday life of LGBT people in Eastern Europe*. Ljubljana: Peace Institute, 2007, s. 91–108.
- Nedbálková, Kateřina. *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha – Brno: SLON, 2011. ISBN: 978-80-7419-041-4
- Nedbálková, Kateřina a Polášková, Eva. Gay a lesbické rodiny. *Psychologické dny 2004: Svět žen a mužů: polarita vzájemného obohacování: sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2005, s. 120–131.
- Polášková, Eva. *Plánovaná lesbická rodina*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN: 978-80-210-5013-6
- Polášková Eva. The Czech Lesbian Family Study: Investigating Family Practices. Kuhar, Roman; Takács, Judit (eds.) *Beyond the pink curtain: Everyday life of LGBT people in Eastern Europe*. Ljubljana: Peace Institute, 2007, s. 201–215.
- Saguy, Abigail C. *Come Out, Come Out, Whoever You Are*. Oxford University Press, 2020. ISBN: 978-0190931650
- Sokolová, Věra. 'A co děti?' ... Gay a lesbické rodičovství. In: Formánková, Lenka; Rytířová, Kristýna (eds.). *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 81–96.

Spurný, Martin. *Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – květen 2019*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2019.

Stacey, Judith a Biblarz, Timothy J. (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, 66, 2001, s. 159–183.

Townsend, Megan, et. al. *Where We Are On TV 2021–2022*. GLAAD Media Institute, 2022.
Dostupné z: <https://www.glaad.org/whereweareontv21>

Warner, Michael. *The trouble with normal: Sex, politics, and the ethics of queer life*. Harvard University Press, 1999. ISBN: 978-0674004412

West, Candance a Zimmerman, Don H. „Doing Gender.“ *Gender and Society*, 1 (2). SAGE Publications, 1987, s. 125–151.

FILM

Extended Family [film]. Režie Ramona Sonderegger. Švýcarsko/UK, 2016.

Zákon lásky [film]. Režie Barbora Chalupová. ČR, 2021.

PRÁVNÍ NORMY

Zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství, ve změně pozdějších předpisů

Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování
(zákon o zdravotních službách)

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

PROJEVY POSLANCŮ O MANŽELSTVÍ PRO VŠECHNY

Monika Jarošová (SPD). Publikováno 26.3.2019 [cit. 22-03-03]. Dostupné z:

<https://www.parlamentnilisty.cz/profily/Monika-Jarsova-120943/clanek/Prave-zde-na-pude-snemovny-probiha-legalni-boj-proti-rodine-93557>

Milano Pour (ANO). Publikováno 26.3.2019 [cit. 22-03-03]. Dostupné z:

<https://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Pour-ANO-Myslim-ze-registrovane-partnerstvi-je-v-soucasne-dobe-maximum-mozneho-575453>

Marian Bojko (Volný blok). Publikováno 26.3.2019 [cit. 22-03-03]. Dostupné z:

<https://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Bojko-SPD-To-co-se-dnes-deje-v-medialni-sfere-uz-se-vymyka-normalu-575455>